JARNÍ LEPIDOPTEROLOGICKÉ POSTŘEHY ZE ŠLUKNOVSKA (RHOPALOCERA)

Delibor W e i s s

Severní Čechy, zejména Šluknovsko, nepatří k místům, které by byly našimi entomology často navštěvovány. Je to způsobeno nejen poměrně špatným vlakovým spojením do této oblasti, ale též určitou konzervativností našich sběratelů, kteří raději navštěvují tradiční lokality. Snad z tohoto důvodu nalézáme v literatuře jen poměrně kusé zmínky o motýlech Šluknovska a sběry, které byly konány, se mezi lepidopterology spíše tradují, případně jsou malou součástí některých soukromých nebo muzejních sbírek. Jde většinou o sběry staršího data z let 1924 - 1940 a byly převážně prováděny entomology německé národnosti, jako Schönfelderem, Maschkem, Michelem, Lumpem, Stollem, Simmlerem a některými dalšími. Materiál z těchto sběrů je dnes uložen většinou v muzejních sbírkách, např. v Entomologickém oddělení Národního muzea v Praze.

Pokud jde o literární údaje o fauně denních motýlů Šluknovska, jsou zprávy v literatuře dispergovány ve formě sporadických zmínek např. v některých článcích Schönfelderových a Michelových. Jisté poznámky a odkazy, týkající se motýlů Šluknovska, lze nalézt u Sternecka (1929). Některé údaje uvedené v této knize však nejsou spolehlivě ověřeny a autor je získal nepřímo.

Předmětem tohoto krátkého pojednání je podat výčet denních druhů motýlů (Rhopalocera), které se vyskytují na Šluknovsku v jarním období v průběhu dvou měsíců, tj. od začátku května do konce června. Pozorování v tomto období jsem prováděl v letech 1963 a 1964 prakticky v celém areálu Šluknovského výběžku, v oblasti Dolní a Horní Poustevny, Lobendavy, Mikuláškovic, Velkého Šenova, Rumburka, Krásné Lípy a Rybniště. Sebraný materiál je uložen v mé sbírce.

Šluknovský výběžek je spolu s výběžkem Frýdlantským nejseverněji vysunuté území našeho státu. Jeho areál počínaje chřibskou oblastí směrem severním zabírá přibližně plochu 200 km^2. Představuje vrchovinu, která je v podstatě předhůřím Lužických hor. Na severozápadě sousedí s Českým Švýcarskem, na severu s Chřibskými vrchy a s pískovcovým komplexem Děčínských stěn.

Geologicky je Šluknovská vrchovina starší než České Středohoří. Místy je skalní žulový podklad přikryt mladšími jílovitými usazeninami nebo proražen mladými čedičovými výlevy, které v poměrně málo zvlněném terénu, jehož průměrná nadmořská výška se pohybuje kolem 400 m, výrazně vynikají v podobě charakteristických kopců s nadmořskou výškou kolem 500 - 600 m.

Vodopisně je Šluknovsko značně nehomogenní. Namísto řek se tam vytvořila poměrně hustá síť potoků a bystřin a méně propustná žula poskytla příznivé podmínky pro vznik vodních nádrží, přirozených i umělých. Tento vodní režim podmínil místy vznik mokřin a vlhkých luk v sousedství kulturní stepi a v lesní oblasti.

V důsledku horopisných a vodopisných poměrů je podnebí Šluknovska vlhčí a chladnější nežli sousedního Českého Švýcarska a Děčínska a má proto delší sněhovou pokrývku. Tento stav ovlivňují zejména vzdušné proudy v tomto kraji. Na Šluknovsku převládají nápadně větry západní, zatímco vzdušné proudy jižních směrů jsou silně omezené. To ovlivňuje průměrnou roční teplotu, která se pohybuje mezi 6 - 7° C, průměrné roční srážky činí 900 - 1000 mm.

Botanicky se v oblasti Šluknovska a Českého Švýcarska stýkají tři květeny: hercynská, sudetská a teplomilná z Českého Středohoří. Poměrně velká rozmanitost rostlinných druhů je zde způsobena velkou členitostí povrchu, jež podmiňuje vznik různého mikroklimatu. Lesy kryjí asi polovinu sledovaného území, při čemž ze dvou třetin převládá smrková monokultura.

Z rostlinných druhů Šluknovska je pozoruhodný místní výskyt náprstníku červeného (Digitalis purpurea L.), zvláště pak přísně chráněného rojovníku bahenního (Ledum palustre L.). K těmto nápadným rostlinám se druží violka dvoukvětá (Viola biflora L.) a čípek objímavý (Streptopus amplexifolius /L./ DC.), který botanikové pokládají za glaciální relikt. Za zmínku stojí ještě výskyt devětsilu bílého (Petasites albus /L./ Gaertn.), medvědice léčivé (Arctostaphylos uva-ursi /L./ Spr.), sedmikvítku evropského (Trientalis europaea L.) a prhy arniky (Arnika montana L.). Na úbočích kopců a na svazích se vytvořily louky s typickou bohatou luční vegetací pahorkatin. Místy byly tyto louky přeměněny na pastviny.

Typickým biotopem Šluknovska jsou mokřiny a vlhké louky v povodí potoků a v sousedství rybníků. Tento biotop obývá společenstvo motýlů, jejichž vývoj je podmíněn výskytem vlhkomilných rostlinných druhů.

V květnu jsou tyto biotopy na denní motýly vcelku chudé. Občas sem zalétnou z přilehlé lesní oblasti jedinci Anthocharis cardamines (L.), rovněž přezimovavší zástupci druhu Gonepteryx rhamni (L.) a zástupci našich běžných baboček (Nymphalinae) a pak zde létají ubiquisticky se vyskytující druhy jako Pieris napi (L.), Pieris rapae (L.), Pieris brassicae (L.), Coenonympha pamphilus (L.) a Erynnis tages (L.). Ojediněle se zde vyskytne i bělásek Aporia crataegi (L.).

Mokřiny a vlhké louky, zvláště poblíže lesa, ožívají na Šluknovsku až v polovině června. Objevují se tam příslušníci druhu Clossiana selene (Schiff.), místy velmi hojně, rovněž i Melitaea athalia (Rott.). Druh Melitaea neglecta Pfau, který byl nedávno popsán a jehož výskyt na popisovaném biotopu na Šluknovsku by byl možný, se mi nepodařilo zjistit.

V druhé polovině června se počnou na vlhkých loukách a mokřinách, sousedících s lesním biotopem, objevovat samci u nás poměrně vzácného hnědáska Euphydryas aurinia (Rott.). Tento druh se vyskytuje na Šluknovsku velmi lokálně na několika málo místech a na lokalitách není příliš hojný. Za svitu slunce poletují tito motýli svým charakteristickým plachtivým a rychlým letem poblíže lesa a s oblibou usedají na složnokvěté rostliny, zejména na květy arnik. Zajde-li slunce, přestanou létat a lze je pak spatřit, jak sedí se široce rozevřenými křídly na listech jitrocelu kopinatého (Plantago lanceolata L.) nebo na stéblech trav. Samičky těchto krásných hnědásků se na místech výskytu objevují až koncem června a začátkem července.

V polovici června objevují se na mokřinách a rovněž na přilehlých rozkvetlých loukách někteří zástupci čeledi Lycaenidae, jako Lycaena phlaeas (L.), L. hippothoë (L.), L. tityrus (Poda), Polyommatus icarus (Rott.), P. semiargus (Rott.). Z okáčovitých (Satyridae) jsou to Maniola jurtina (L.), Aphantopus hyperanthus (L.). Poměrně vzácně se vyskytuje Coenonympha glycerion (Brkh.).

Vedle druhů Euphydryas aurinia (Rott.) a Polyommatus semiargus (Rott.) je nejtypičtějším denním motýlem Šluknovska okáč

Coenonympha tullia (Müll.). Obývá rovněž vlhké až bažinaté louky a lze jej na Šluknovsku pozorovat na mnoha lokalitách, kde bývá místy hojný, např. v oblasti Rybniště.

Lesní biotop na Šluknovsku je v jarním období na druhy denních motýlů poměrně chudý. Kromě některých druhů baboček (Nymphalinae), které se vyskytují vesměs ubiquisticky, jako Aglais urticae (L.), Polygonia c-album (L.) a bělásků (Pierinae), Pieris napi (L.), Pieris rapae (L.) a Pieris brassicae (L.), je možno pozorovat na lesních cestách, průsecích a světlinách, rovněž i na loukách v přímém kontaktu s lesem druhy Gonepteryx rhamni (L.), Anthocharis cardamines (L.), Pararge aegeria aegeridaes (Stgr.), Melitaea athalia (Rott.), Mesoacidalia charlotta (Haw.) a Erebia ligea (L.). Posledně jmenovaný druh okáče bývá na Šluknovsku poměrně hojný a lze jej zastihnout nejen uvnitř lesního biotopu, ale i poblíže lesa v přilehlých oblastech lučních a mokřadních.

Na závěr je možno konstatovat, že Šluknovsko není bohaté na druhy denních motýlů co do počtu druhů, je však zajímavé z hlediska faunistického, neboť je obýváno některými druhy motýlů, které jsou pro chladnou a vlhkou oblast Šluknovské pahorkatiny typické a jejichž výskyt je podmíněn osobitými klimatickými a ekologickými poměry zmíněné oblasti.

Předložená zpráva je pouze dílčí studií informativního rázu. Podrobnější zpracování fauny denních motýlů Šluknovska bude předmětem samostatné studie.

LEPIDOPTEROLOGISCHE FRÜHJAHRSSKIZZEN AUS DER UMGEBUNG VON ŠLUKNOV

Es wurde eine Charakteristik der Umgebung von Šluknov im nördlichsten Böhmen gegeben und vorläufig über die Faunistik der Lepidopteren berichtet.

LITERATURA

S t e r n e c k J., 1929: Prodromus der Schmetterlingsfauna Böhmens. Karlsbad.